

Економіка та управління підприємствами

УДК 65.016

Нечай Антон Миколайович

студент

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Нечай Антон Николаевич

студент

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Nechay Anton

Student of the

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО
РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ**

**THEORETICAL-METHODICAL BASIS OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF ENTERPRISE**

Анотація. Стаття є дослідженням різних аспектів теоретико-методичних основ стійкого розвитку підприємства. З'ясовано, що термін «стійкий розвиток» вперше застосували на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. Простежено, що у більшості робіт спостерігаються відмінності в трактуванні терміна «Sustainable development». З'ясовано, що різні автори пропонують свої варіанти, намагаючись підібрати найбільш ємне

поняття, яке було б зручним для використання на практиці. Встановлено, що стійкий розвиток характеризується складним набором взаємопов'язаних факторів. Вказано, що багато характеристик стійкого розвитку за своїм змістом є суб'єктивними оцінками, які залежать від поглядів конкретної людини, характеру розв'язуваної проблеми і місця (країни), де ця проблема вирішується. З'ясовано, що на рівні виробничого підприємства властивість його стійкості інтерпретується різними способами. Але, як правило, багато фахівців стійкість підприємства безпосередньо пов'язують тільки з фінансовим станом. Проте встановлено, що до поняття стійкості підприємства, як виробничої системи, виправданий більш зважений, комплексний підхід, що враховує не тільки фінансову, але і інші сторони його соціально-економічного стану, що змінюються в процесі тривалої еволюції господарських відносин. Проведений аналіз теоретичних підходів до оцінки стійкості підприємства показав доцільність їх класифікації в 7 груп. За кожною групою було встановлено обмеження, що складаються в критерії (цільової функції) управління, недоліки обліку та перспектив розвитку. Встановлено, що сутність стійкості діяльності підприємства полягає в його здатності адаптуватися до змін зовнішніх і внутрішніх умов господарювання і протистояти цим змінам таким чином, щоб підтримувалася стійко-рівноважна динаміка функціонування підприємства відповідно до поставлених перед ним поточних і перспективних цілей і завдань.

Ключові слова: стійкий розвиток, підприємство, виробнича система.

Анотація. Стаття представляє собою дослідження різних аспектів теоретико-методических основ устойчивого развития предприятия. Выяснено, что термин «устойчивое развитие» впервые

применили на Конференции ООН по окружающей среде и развитию в 1992 г. в Рио-де-Жанейро. Прослежено, что в большинстве работ наблюдаются различия в трактовке термина «Sustainable development». Установлено, что разные авторы предлагают свои варианты, пытаясь подобрать наиболее емкое понятие, которое было бы удобным для использования на практике. Установлено, что устойчивое развитие характеризуется сложным набором взаимосвязанных факторов. Указано, что многие характеристики стойкого развития по своему содержанию является субъективным оценкам, которые зависят от взглядов конкретного человека, характера решаемой проблемы и места (страны), где эта проблема решается. Выяснено, что на уровне производственного предприятия свойство его устойчивости интерпретируется различными способами. Но, как правило, многие специалисты устойчивость предприятия напрямую связывают только с финансовым состоянием. Однако установлено, что к понятию устойчивости предприятия, как производственной системы, оправдан более взвешенный, комплексный подход, учитывающий не только финансовую, но и другие стороны его социально-экономического состояния, которые изменяются в процессе эволюции хозяйственных отношений. Проведенный анализ теоретических подходов к оценке устойчивости предприятия показал целесообразность их классификации в 7 групп. По каждой группе было установлено ограничение, состоящие в критерии (целевой функции) управления, недостатки учета и перспектив развития. Установлено, что сущность устойчивости деятельности предприятия заключается в его способности адаптироваться к изменениям внешних и внутренних условий хозяйствования и противостоять этим изменениям таким образом, чтобы поддерживалась стойко-равновесную динамику функционирования предприятия в соответствии с поставленными перед ним текущими и перспективными целями и задачами.

Ключевые слова: устойчивое развитие, предприятие, производственная система.

Summary. *The article is a study of various aspects of theoretical and methodological foundations of sustainable enterprise development. It was found that the term "sustainable development" was first used at the 1992 UN Environment and Development Conference in Rio de Janeiro. It is observed that in most of the works there are differences in the interpretation of the term "Sustainable development". It has been found out that different authors offer their own options, trying to find the most capacious concept that would be practical to use. Sustainability has been found to be characterized by a complex set of interrelated factors. It is pointed out that many of the characteristics of sustainable development in their content are subjective judgments, which depend on the views of the individual, the nature of the problem being solved and the place (country) where the problem is solved. It is found that at the level of a manufacturing enterprise, the property of its stability is interpreted in various ways. But, as a rule, many experts associate firm sustainability directly with financial condition only. However, it is established that the notion of firm sustainability as a production system is justified by a more balanced, integrated approach that takes into account not only the financial but also other aspects of its socio-economic status, which change in the course of the long-term evolution of economic relations. The analysis of theoretical approaches to the assessment of the stability of the enterprise showed the feasibility of their classification in 7 groups. For each group, limitations were established, which consisted of management criteria (objective function), accounting deficiencies, and development prospects. It is established that the essence of the sustainability of the enterprise's activity lies in its ability to adapt to changes in external and internal economic conditions and to resist these changes in such a way that the*

stable and equilibrium dynamics of the functioning of the enterprise in accordance with its current and perspective goals and objectives set.

Key words: *sustainable development, enterprise, production system.*

Постановка проблеми. Для сучасної української економіки найбільш актуальними є проблеми забезпечення економічної стійкості і конкурентоспроможності промислових підприємств. Промислове виробництво не тільки має важливе значення в основі матеріального забезпечення суспільства в умовах інноваційного зростання, але і є центральною фігурою в галузі застосування нових розробок, вироблених нематеріальною сферою [4, с. 15]. Українські підприємства не повинні поступатися відповідним підприємствам країн ЄС. В таких умовах одним з найважливіших аспектів є дослідження теоретико-методичних основ стійкого розвитку підприємств, які сприятимуть технічному і технологічному прогресу економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань, пов'язаних з дослідженням економічних проблем розвитку промисловості, відносяться роботи М. А. Бендикова, И. В. Сахарова, Е. Ю. Хрусталева [1], А. Н. Пухальський, К. П. Корсунь, О. В. Черданцева [7], О. Л. Кузнецов, Б. Е. Большаков [6]. Питання, пов'язані з концептуальним обґрунтуванням теорії стійкого розвитку економічних систем різного рівня, розглядаються в працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк [9], В. М. Геєць [2], А. В. Усов, О. М. Гончаренко, М. П. Коваленко [10], та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити теоретико-методичні основи стійкого розвитку підприємства. З'ясувати поняття «стійкий розвиток». Звернути увагу на трактування «стійкого розвитку» для виробничого підприємства.

Виклад основного матеріалу. Вперше про концепцію стійкого розвитку заговорили на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (ЮНСЕД). До моменту проведення конференції вся світова спільнота усвідомила недоліки існуючої моделі розвитку. Даний розвиток було названо нестійким й небезпечним, в результаті було прийнято рішення змінити напрямок розвитку і зробити його «стійким» [6, с. 49].

У більшості робіт можна простежити відмінності в трактуванні терміна «Sustainable development». Це пов'язано з тим, що слова «стійкість» і «розвиток» суперечать один одному. Якщо присутній розвиток, то не можливо говорити про стійкість, оскільки розвиток передбачає собою зміну, а постійність – стійкість [2, с. 43]. Категорія «стійкий розвиток» також має безліч визначень. Але розбіжності у думках щодо підходів до визначенню цього терміну можна пояснити не тільки складністю самого поняття, що включає різні аспекти розвитку суспільства, а й тим, що присутній розбіжність у поглядах науковців, політиків, підприємців. Різні автори пропонують свої варіанти, намагаючись підібрати найбільш ємне поняття, яке було б зручним для використання на практиці (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «стійкий розвиток»

№	Джерело	Визначення
1.	О. Л. Кузнецов, Б. Є. Большаков	«... хроноцілісний процес збереження неспадаючих темпів зростання продуктивності праці за рахунок використання проривних технологій і підвищення якості управління »
2.	П. П. Табурчук	«... здатність системи взаємопов'язаних елементів підприємства забезпечувати життєздатність і ріст економічної ефективності підприємства з урахуванням впливу різних факторів зовнішнього середовища »
3.	А. Н. Пухальский, К. П. Корсунь, О. В. Черданцева	«... такий режим його функціонування, при якому, безумовно, виконуються оперативні, поточні та стратегічні плани роботи підприємства за рахунок реалізації на регулярній основі заходів: а) щодо запобігання, виявлення і нейтралізації ринкових загроз для виконання плану; б) по

		максимально швидкої ліквідації відхилень від плану, викликаних цими погрозами »
4.	В. М. Сидоров	«... стан підприємства, при якому в рамках невизначеності і нестабільності навколишнього середовища має незначне відхилення, в сумі стійких рівноваг основних індикаторів при оцінці стійкості (Економічної, екологічної, управлінської, соціальної та технологічної) в зіставленні з умовами благополучними, при яких підприємство дотримується принцип сукупності різних рівноваг»
5.	Л. І. Журова, А. М. Топорков	«... здатність економічної системи зберігати внутрішню збалансованість і динамічну рівновагу в процесі розвитку, ефективно використовувати стратегічні ресурси і економічний потенціал розвитку, забезпечуючи досягнення цільових показників розвитку в умовах впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища »

Джерело: складено автором на основі [4; 6; 7; 8; 10]

Концепція стійкого розвитку має на увазі розмежування на три сфери: економічна, соціальна та екологічна, що показує їх особливу значимість, присутність між ними взаємної зв'язку й залежності, при цьому ігнорування хоча б однієї з них здатне підірвати стійкість системи в цілому. Говорячи про стійкий розвиток промисловості з огляду на специфіку промислових підприємств слід розглядати ще й «технологічну» стійкість підприємства, увага до якої дозволить забезпечити конкурентоспроможність підприємства в довгостроковій перспективі [7, с. 68].

Стійкий розвиток характеризується складним набором взаємопов'язаних факторів. В рамках математичного підходу таке багатогранне поняття, як стійкий розвиток, виміряти зі 100% ймовірністю неможливо, хоча б тому, що надзвичайно важко кількісними критеріями виміряти цінність кожного фактора, від якого залежить стійкий розвиток економічних систем. ще важче забезпечити порівнянність настільки різнорідних чинників, які, в кінцевому рахунку, необхідні для отримання інтегральних оцінок. Положення ускладнюється ще й тим, що багато характеристик за своїм змістом є суб'єктивними оцінками, які залежать від

поглядів і переваг конкретної людини, характеру розв'язуваної проблеми і місця (країни), де ця проблема вирішується [10, с. 218].

На рівні виробничого підприємства властивість його стійкості інтерпретується різними способами. Але, як правило, багато фахівців стійкість підприємства безпосередньо пов'язують тільки з його фінансовим станом. Проте, асоціація стійкості підприємства тільки з його фінансовим станом, як це частіше інтерпретується в економічному аналізі, представляється обмеженою, оскільки при цьому не враховуються інші ключові чинники ефективного функціонування виробничої системи, найважливішими з яких є виробничо-технологічний потенціал підприємства та його здатність до продовження виконання своєї основної функції – виробляти потрібну споживачам продукцію [9, с. 294]. Разом з тим при банкрутстві підприємства стан його виробничого потенціалу обліку не підлягає. Зношений же виробничий апарат, застарілі технології, нечутливий до нововведень людський капітал завжди тягнуть за собою ослаблення стійкості підприємства, оскільки при цьому порушуються його функціональні властивості [8, с. 60]. Отже, до поняття стійкості підприємства як виробничої системи виправданий більш зважений, комплексний підхід, що враховує не тільки фінансову, але і інші сторони його соціально-економічного стану, що змінюються в процесі тривалої еволюції господарських відносин (рис. 1).

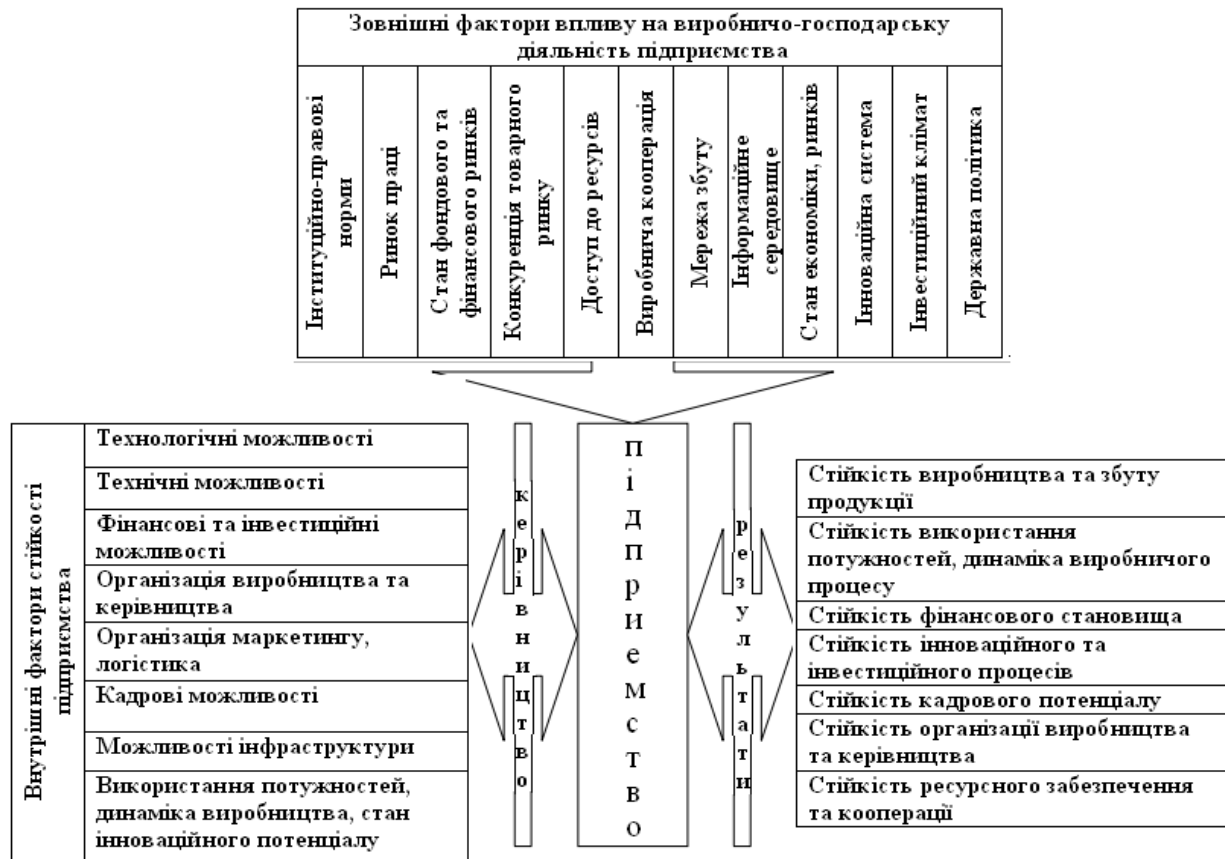

Рис. 1. Схема впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на стійкість підприємства

Джерело: [1, с. 9]

Аналіз теоретичних підходів до оцінки стійкості підприємства показав доцільність їх класифікації в 7 груп. За кожною групою встановлені обмеження, що складаються в критерії (цільові функції) управління, недоліки обліку та перспектив розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз підходів оцінки стійкості підприємства

№ п / п	Суть підходу	Критерій стійкості	Недоліки, викликані неадекватністю цільової функції
1.	Підхід, заснований на аналізі джерел коштів підприємства (виходячи з терміновості зобов'язань) і активів підприємства (виходячи з їх ліквідності)	Здатність погашати зобов'язання в залежності від їх терміновості відповідним Активам	1. Логічна некоректність, тому що активи представлені на певний момент часу, а зобов'язання накопичені за певний період. 2. Дані, що використовуються для розрахунку, відображають вже доконаний факт.

2.	Розгляд фінансової стійкості через аналіз платоспроможності шляхом співвіднесення майна підприємства за формою і по змісту	Здатність погашати зобов'язання в грошовій формі або майном в грошовій формі	1. Критерій перевищення фінансового важеля в структурі активу над фінансовим важелем в структурі пасиву. 2. Відображення точкової платоспроможності підприємства.
3.	Визначення фінансової стійкості через структуру капіталу	Фінансова незалежність від зовнішніх кредиторів	1. Застосування балансової оцінки власного і позикового капіталу. 2. Орієнтація на ретроспективні дані.
4.	Стойкість розглядається як здатність фірми підтримувати сформовану структуру капіталу	Здатність підприємства підтримувати сформовану структуру капіталу	1. Прибуток є показником, залежать від облікової політики організації. 2. Прибуток не відображає здатність організації погашати заборгованість.
5.	Виробнича стійкість	Здатність забезпечити безбитковий обсяг виробництва	1. Не застосовуються для підприємств які не виробляють товарів. 2. Не відображає ефективності діяльності підприємства і платоспроможність компанії.
6.	Ринкова стійкість (стійкість конкурентних переваг)	Здатність підприємства захищати свої конкурентні переваги	1. Не відображає ефективності діяльності підприємства і платоспроможність компанії. 2. Містить суб'єктивність в визначенні конкурентних переваг компанії та їх стійкості.
7.	Інтегральний показник стійкості	Здатність підприємства зберігати стійкість своїх підсистем	1. Не відображає ефективність діяльності підприємства. 2. Суб'єктивність нормативних значень коефіцієнтів і показників.

Джерело: [5, с. 39]

Сутність стійкості діяльності підприємства полягає в його здатності адаптуватися до змін зовнішніх і внутрішніх умов господарювання і протистояти цим змінам таким чином, щоб підтримувалася стійко-рівноважна динаміка функціонування підприємства відповідно до поставлених перед ним поточними і перспективними цілями і завданнями. Стойкість функціонування і розвитку виробничо-економічних систем є їх найважливішою характеристикою, підтримання якої становить суть одного

з основних вимог управління ними. Особливої актуальності проблема забезпечення стійкості набуває в періоди різких змін умов господарювання, коливань економічної кон'юнктури, змін в політичній ситуації країни [3, с. 203].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Кожне підприємство, в рамках формування власного механізму стійкого і конкурентоспроможного розвитку, спирається, як правило, на концепцію стійкого розвитку. Діяльність підприємств являє собою комплекс взаємопов'язаних господарських процесів, що залежать від численних і різноманітних факторів. З'ясовано, що поняття стійкості підприємства як виробничої системи виправданий більш зважений, комплексний підхід, що враховує не тільки фінансову, але і інші сторони його соціально-економічного стану, що змінюються в процесі тривалої еволюції господарських відносин. Проведено аналіз теоретичних підходів до оцінки стійкості підприємства, згідно якого виділено сім груп. Причому, в кожній з груп встановлені обмеження, що складаються в критерії (цільової функції) управління, недоліки обліку та перспективи розвитку. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення механізмів забезпечення стійкого розвитку підприємств в умовах нестабільної політичної та економічної ситуації.

Література

1. Бендиков М. А. Финансово-экономическая устойчивость предприятия и методы ее регулирования / М. А. Бендиков, И. В. Сахарова, Е. Ю. Хрусталева // Устойчивость предприятия. 2006. № 14 (71). С. 5–14.
2. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. Київ: Ін-т екон. прогнозів., 2000. 344 с.
3. Горловская И. Г. Особенности формирования механизма устойчивого развития промышленных предприятий в условиях перехода к новому

- технологическому укладу / И. Г. Горловская // Экономические науки. 2010. № 9 (70). С. 203–206.
4. Журова Л. И. Анализ подходов к устойчивому развитию интегрированных корпоративных систем / Л. И. Журова, А. М. Топорков // Вестник ВУиТ. 2015. №1 (33). С. 14–24.
 5. Козлова Е. П. Формирование механизма устойчивого развития промышленных предприятий на основе технологической трансформации: дис. на соискание ученой степени канд. эконом наук. спец.: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Е. П. Козлова. – Нижний Новгород, 2019. 181 с.
 6. Кузнецов О. Л. Устойчивое развитие: Научные основы проектирования в системе природа-общество-человек: Учебник / О. Л. Кузнецов, Б. Е. Большаков. Санкт-Петербург – Москва – Дубна: Либроком, 2001. 616 с.
 7. Пухальский А. Н. Формирование механизма устойчивого развития предприятия / А. Н. Пухальский, К. П. Корсунь, О. В. Черданцева // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. 2012. Том 12. Вып. 1. С. 67–73.
 8. Сидоров В. М. Оценка устойчивого развития предприятия с помощью организационно-экономического механизма / В. М. Сидоров // Вопросы региональной экономики. 2013. №1 (14). С. 59–62.
 9. Сталій розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2012. 534 с.
 10. Усов А. В. Теоретико-методичні основи прогнозування стійкого розвитку підприємства / А. В. Усов, О. М. Гончаренко, М. П. Коваленко // Економічні інновації: Зб. наук. пр. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2015. Т. II. Вип. 60. С. 211–220.

References

1. Bendikov M. A., Sakharova I. V., Khrustalev Ye. Yu. (2006) Finansovo-ekonomicheskaya ustoychivost predpriyatiya i metody ee regulirovaniya [Financial and economic stability of the enterprise and methods of its regulation]. *Ustoychivost predpriyatiya*, no. 14 (71), pp. 5–14.
2. Ghejecj V. M. (2000) Nestabiljnistj ta ekonomichne zrostannja [Instability and economic growth]. Kyjiv: In-t ekon. Proghnozuv. (in Ukrainian)
3. Gorlovskaya I. G. (2010) Osobennosti formirovaniya mekhanizma ustoychivogo razvitiya promyshlennykh predpriyatiyv usloviyakh perekhoda k novomu tekhnologicheskomu ukladu [Features of formation of the mechanism of sustainable development of industrial enterprises in the conditions of transition to the new technological way]. *Ekonomicheskie nauki*, no № 9 (70), pp. 203–206.
4. Zhurova L. I., Toporkov A. M. (2015) Analiz podkhodov k ustoychivomu razvitiyu integrirovannykh korporativnykh system [Analysis of approaches to sustainable development of integrated corporate systems]. *Vestnik VuiT*, no. №1 (33), pp. 14–24.
5. Kozlova Ye. P. (2019) Formirovanie mekhanizma ustoychivogo razvitiya promyshlennykh predpriyatiyna osnove tekhnologicheskoy transformatsii [Formation of the mechanism of sustainable development of industrial enterprises on the basis of technological transformation] (PhD Thesis), Nizhniy Novgorod: Nizhegorodskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet imeni Kozmy Minina.
6. Kuznetsov O. L., Bolshakov B. Ye. (2001) Ustoychivoe razvitie: Nauchnye osnovy proektirovaniya v sisteme priroda-obshchestvo-chelovek: Uchebnik [Sustainable Development: The Scientific Basics of Design in the Nature-Society-Human System: A Textbook]. – Sankt-Peterburg – Moskva – Dubna: Librokom. (in Russian)

7. Pukhalskiy A. N., Korsun K. P., Cherdantseva O. V. (2012) Formirovanie mekhanizma ustoychivogo razvitiya predpriyatiya [Formation of the mechanism of sustainable development of the enterprise]. Vestnik NGU. Seriya: Sotsialno-ekonomicheskie nauki, vol. 12, no. 1, pp. 67–73.
8. Sidorov V. M. (2013) Otsenka ustoychivogo razvitiya predpriyatiya s pomoshchyu organizatsionno-ekonomicheskogo mekhanizma [Assessment of the sustainable development of the enterprise using the organizational and economic mechanism]. Voprosy regionalnoy ekonomiki, no. 1 (14), pp. 59–62.
9. Novikova O. F., Amosha O. I., Antonjuk V. P. ta in. (2012). Stalyj rozvytok promyslovogho reghionu: socialjni aspekty: monoghr. [Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogr.]. Donecjk: NAN Ukrainy, In-t ekonomiky promyslovosti. (in Ukrainian)
10. Usov A. V., Goncharenko O. M., Kovalenko M. P. (2015) Teoretiko-metodichni osnovi prognozuvannya stiykogo rozvitku pidpriemstva [Theoretical and methodological bases for forecasting sustainable development of the enterprise]. Yekonomichni innovatsii: Zb. nauk. pr, Odesa: IPRYeYeD NAN Ukraini, vol. II, no. 60, pp. 211–220.